

**HISTORISCH
WEEKEND**

ZEIST

14 SEPT

15 SEPT

**OPEN
MONUMENTEN
DAG**

**HISTORISCHE
DOE
DAG**

BankGiro
Loterij

**Open
MONUMENTENDAG**

GEHEUGEN VAN ZEIST

www.GeheugenvanZeist.nl

Open Monumentendag 14 september 2019

Voorwoord

Op 14 en 15 september vindt in Zeist het Historisch Weekend plaats. Graag nodig ik u uit om tijdens dit weekend extra te genieten van het prachtige erfgoed in onze gemeente. Het erfgoed dat zo beeldbepalend is voor onze identiteit als Zeistenaren.

Zaterdag 14 september is het Open Monumentendag. U bent dan van harte welkom op bijzondere plaatsen die anders vaak niet toegankelijk zijn voor publiek. Waar mogelijk sluiten we in Zeist aan bij het landelijke thema van dit jaar: Plekken van Plezier. De nadruk ligt dus op monumenten die ooit zijn gebouwd of aangelegd als plek van plezier. Denk daarbij aan theaters, muziekscholen en musea, maar bijvoorbeeld ook aan parken en bossen. Dankzij de grote variatie aan Zeister monumenten is het ook dit jaar weer gelukt om een afwisselend programma samen te stellen vol extra activiteiten. U vindt het volledige programma op openmonumentendag.nl/zeist.

Op zondag 15 september 2019 komt de geschiedenis van Zeist tot leven in en om Slot Zeist. Er is van alles te doen in een historische context: oudhollandse spelen, rondleidingen, kanovaren, tentoonstellingen, tokkelen, een speurtocht, ontmoetingen met historische personages en nog veel meer. Een fantastisch evenement voor jong en oud. Alle informatie is voor u bij elkaar gezet op geheugenvanzeist.nl.

Ik wil het Geheugen van Zeist bedanken voor de organisatie van het Historisch Weekend. Ik ben trots op de manier waarop de verschillende erfgoedpartners elkaar binnen dit samenwerkingsverband steeds beter weten te vinden. Door het bundelen van krachten kunnen we de mooie verhalen over de geschiedenis van Zeist nog beter aan u vertellen.

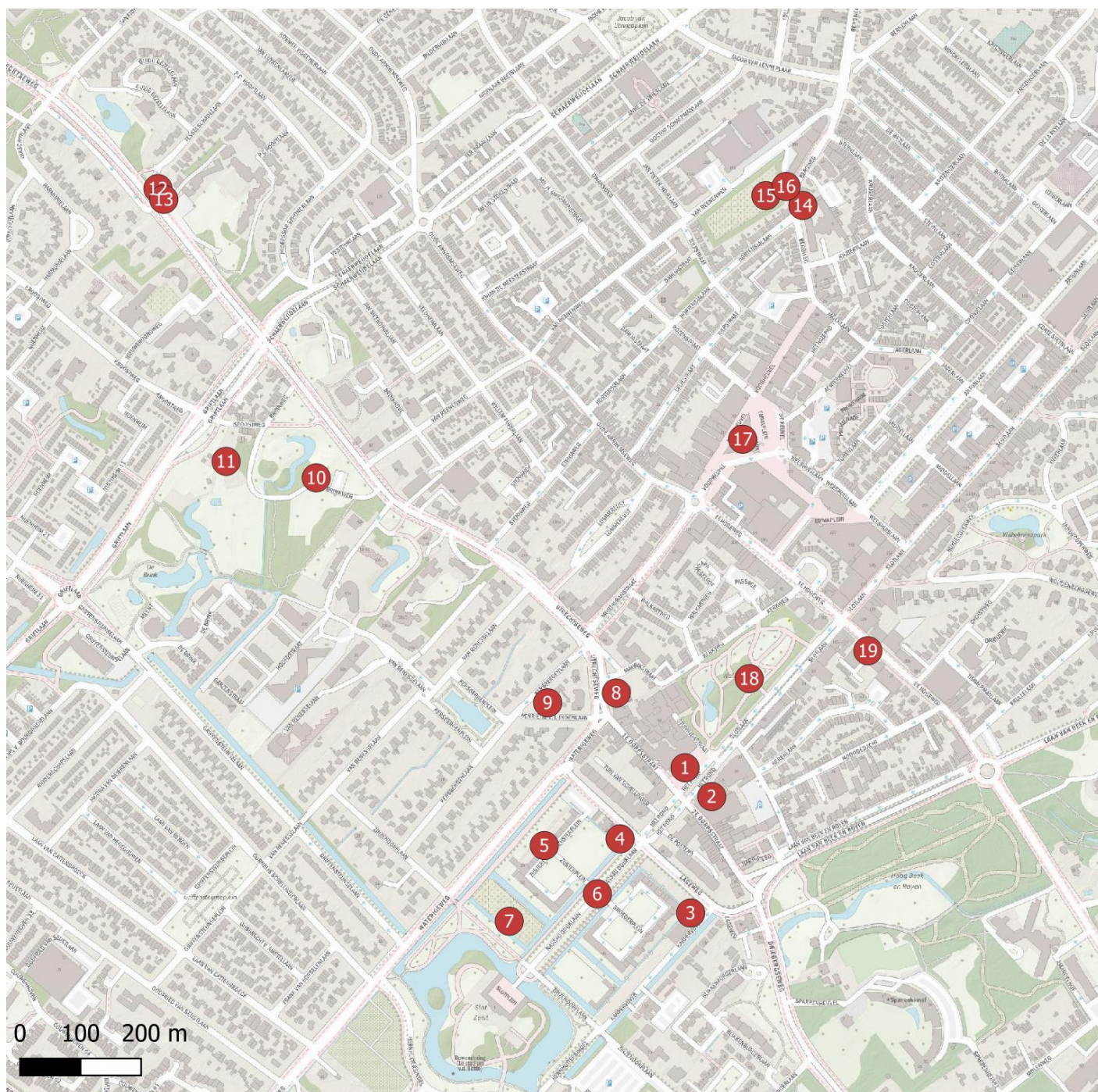
Ik dank ook graag alle eigenaren en gebruikers van monumenten én alle vrijwilligers voor hun medewerking aan het Historisch Weekend.

Zeist bruist, ook op het gebied van historie. Ik wens u een plezierig Historisch Weekend toe!

Marcel Fluitman
Wethouder Cultuur

Overzichtskaarten

Nr Activiteit

- 1 Gemeentehuis
- 2 Figi
- 3 Witte Os
- 4 Hernhutterhuis
- 5 Kerk Broedergemeente
- 6 Pleinen Broedergemeente
- 7 Begraafplaats Broedergemeente
- 8 Oude Kerk
- 9 Nieuwe Muziekschool Rietveld
- 10 De Brink

Nr Activiteit

- 11 Boerderij De Brink
- 12 Poortje Kersbergen
- 13 Duiventoren Ma Retraite
- 14 Watertoren
- 15 Oude Begraafplaats
- 16 Poortgebouw
- 17 De Klinker
- 18 Walkartpark
- 19 Pijperhuis

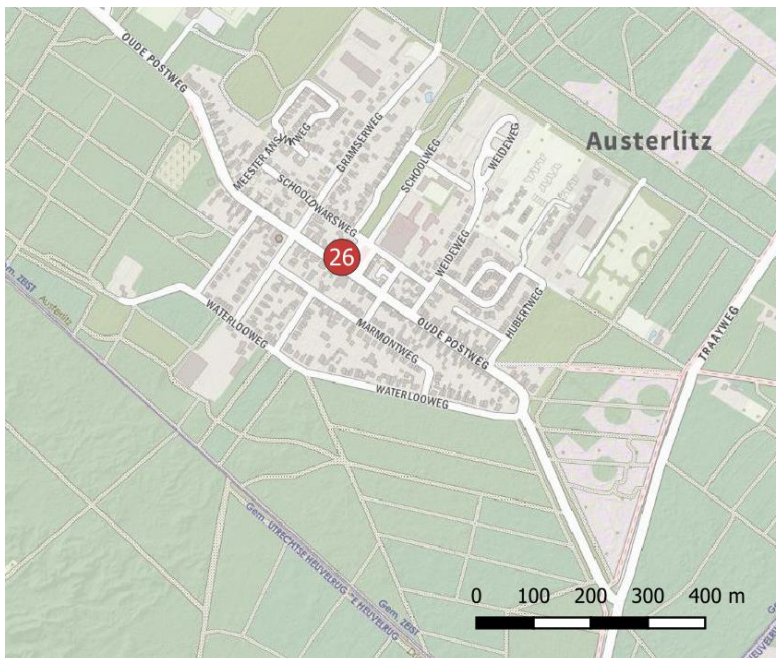
Nr Activiteit

- 20 Christiaan Huygenstheater
- 21 Zeister Bosch

Nr Activiteit

- 22 Station Den Dolder
- 23 Gehoorzaal
- 24 Carré
- 25 Wandkleed Den Dolder

Nr Activiteit
26 Het Lokaal

Monumentbeschrijvingen

Hieronder vindt de monumentbeschrijvingen van Open Monumentendag 2019. Ze zijn bedoeld als ondersteuning voor mensen die monumenten willen bezoeken en de achtergrondinformatie liever van papier lezen dan op een smartphone of tablet.

Bent u op zoek naar de actuele informatie over openingstijden e.d.? Kijk dan op openmonumentendag.nl/zeist.

1. Gemeentehuis (Het Rond 1)

Het gemeentehuis staat symbool voor onze democratische samenleving. Een democratie die op onderdelen best kraakt en piept, maar een plezieriger systeem om ons land te besturen hebben we nog niet gevonden samen. Het hoofdgebouw is gebouwd in 1908 en markant gelegen aan Het Rond. In het portaal van de oude ingang verwijzen de pelikaan (zorgzaamheid) en de uil (wijsheid) naar de deugden van een goed gemeentebestuur. Dat geldt ook de eekhoorn (spaarzaamheid) en de haan (waakzaamheid) op de dak. Overigens zou de eekhoorn aan de noordkant ook symbool kunnen staan voor bossen van Zeist in die richting. De haan aan de zuidzijde staat in dat geval voor het agrarische leven in de richting van de Kromme Rijn.

In de huidige publiekshal valt de bijzondere kroonluchter op met de naam Glazen Echo. In de kroonluchter hangen zeven zich herhalende glazen objecten die staan voor de zeven deugden. De uil voor wijsheid, de diamant voor moed, de ezels voor rechtvaardigheid, de lelie voor naastenliefde, de eikel voor vertrouwen, de eekhoorn voor matigheid en het icosaeëder (twintigvlak) voor zuiverheid. Als de zon door het glazen plafond schijnt, lijkt de kroonluchter haast licht te geven.

Tijdens Monumentendag is de publiekshal geopend inclusief het Historisch Informatie Punt. Hier kunt u de expositie 'De mens onder de ambtsketen' bezoeken. Aan de hand van bijzondere zilveren voorwerpen wordt een beeld geschetst van de oud-burgemeester van Zeist Cornelis Jan van Tuyl van Serooskerken (1869-1945). Vrijwilligers van de Zilverkamer zijn aanwezig voor een toelichting op de stukken en de Zeister zilverschiedenis. Fabrieken als Gerritsen en Van Kempen, Van Kempen en Begeer, Gero en Sola zorgden in de 20^e eeuw voor veel werkgelegenheid en de maatschappelijke ontwikkeling van de gemeente.

Om 11 uur en 14 uur kunt u mee met een Gilderondleiding door het gemeentehuis, waarbij ook de toren beklommen wordt. Bij de rondleiding om 14 uur kunt u bovendien de beiaardier aan het werk zien. Als eenmalige

toegift mag u na afloop van de rondleidingen mee naar beneden naar de schatkamer van de gemeente Zeist: het archiefdepot.

2. Figi (Het Rond 2)

In 1850 begon L.T. Wünsche van de Broedergemeente een koks- en banketbakkerszaak op Lageweg 10. De Zwitserse kok en banketbakker George H. Figi kocht de zaak in 1902 en verplaatste deze in 1909 naar Het Rond. In 1917 nam de familie Ruijs het bedrijf over en bouwde dit al spoedig uit tot een exclusief hotel-restaurant met concertzaal en wintertuin (1925). Later kwamen daar o.a. een bioscoop en allerlei zakelijke faciliteiten bij. In 1994 is Figi ingrijpend verbouwd. Een plek van plezier bij uitstek.

Tijdens Monumentendag kunt u in Figi genieten van de expositie 'Topstukken en het hotelzilver van Figi'. Vrijwilligers van de Zilverkamer zijn aanwezig voor een toelichting op de stukken. Ze kunnen u ook alles vertellen over de Zeister zilvergeschiedenis, waarin fabrieken als Gerritsen en Van Kempen, Van Kempen en Begeer, Gero en Sola hebben gezorgd voor veel werkgelegenheid én de maatschappelijke ontwikkeling van de gemeente. Neemt u gerust uw eigen zilverwerk mee om er een deskundige blik op te laten werpen.

Om 12:00 en 14:00 uur wordt u door oud-directeur Theo Ruijs persoonlijk rondgeleid voor een uniek kijkje achter de schermen van Figi. Aansluitend aan de rondleidingen vindt om 13:00 en 15:00 uur een bijzondere filmvertoning plaats in de Johan de Meesterzaal m.m.v. Het Rozenhuis. Om 13:00 uur varen we vanuit Utrecht de grift af op zoek naar de Haven van Zeist. Om 15:00 uur pakken we de koets en volgen we het tracé van de middeleeuwse wegen vanuit Utrecht naar Zeist.

3. De Witte Os (Lageweg 11)

De leden van de Broedergemeente oefenden allerlei ambachten uit. De kwaliteit van hun producten was bekend tot ver buiten de landsgrenzen. Zo waren de tweede vrouw van Napoleon, tsaar Alexander I en later het Nederlandse koningshuis goede klanten. Bijzonder was dat de diverse spullen in het Broederhuis (Broederplein 41) bij elkaar verkocht werden. Zo ontstond eigenlijk het eerste warenhuis van Nederland.

In het pand Lageweg 11 heeft jarenlang een zeepziederij gezeten. Nu is wijnhandel De Witte Os er gevestigd. Stapt u gerust eens naar binnen en ga een paar eeuwen terug in de tijd in deze verborgen parel. Mocht u daarbij het plezier van het huidige assortiment niet kunnen weerstaan, doet u dat dan met mate.

4. Hernhutterhuis

Het Hernhutterhuis is een jong museum dat het verhaal van de Broedergemeente vertelt in woord en beeld. De geloofsgemeenschap is afkomstig uit het huidige Tsjechië en komt na jaren van vervolging terecht in wat nu Duitsland is bij graaf Von Zinzendorf. Daar stichtten ze de kolonie Herrnhut ('onder de hoede van de Heer'). Maar de Broedergemeente wilde haar geloof graag over de wereld verspreiden en zocht daarom een extra plek om te wonen dichterbij de kust. Die plek vonden ze in Zeist, omdat Slotheer én hernhutter Cornelis Schellinger een deel van de grond vóór Slot Zeist beschikbaar stelde.

Het museum is vandaag gratis toegankelijk. Naast de reguliere tentoonstelling over de Broedergemeente kunt u ook genieten van de tijdelijke expositie 'Muziek in Zeist', samengesteld door het Geheugen van Zeist.

5 Kerk Broedergemeente (Zusterplein12)

De kerk van de Broedergemeente is gebouwd in 1768 en vormde in het begin een soort schuilkerk. Daarom zijn de ramen aan de achterzijde gesplitst in schijnbaar twee verdiepingen en suggereren de drie deuren aan de voorzijde dat het om meerdere woonhuizen gaat. Vroeger zat er om die reden ook geen luidkloktorentje op het dak. Bovendien vond men in die tijd dat torentjes waren voorbehouden aan de Hervormde Kerk en was het pand zonder torentje een mooie tegenhanger van het Schellingerhuis aan de overkant. Pas in 1853, het jaar van de

kerkemancipatie, wordt het bij wet toegestaan om een eigen kerkklok te luiden. Op de windvaan staat dan ook 1853, bekroond door een Hernhutterster.

Hoe was het dan het mogelijk om vóór 1853 toch de gemeente op te roepen voor de dienst? Gelukkig was slotheer Schellinger ook een Hernhutter en was hij bereid om op die tijden zijn eigen klok van het Slot te luiden.

De zaal is gelijk aan de kerkzaal in Herrnhut in Duitsland. Het interieur is grotendeels wit en verwijst naar de kleur van de opstanding en van plezierige blijmoedigheid. Vanaf de preektafel gezien zijn de banken links iets hoger dan de banken rechts. De leden van de Broedergemeente zaten vroeger namelijk gescheiden en mannen zijn gemiddeld genomen iets langer dan vrouwen. Tegenwoordig zitten stellen trouwens gewoon bij elkaar.

De kerk is vandaag open. Vanuit de kerk verzorgen gidsen van de Evangelische Broedergemeente doorlopend rondleidingen op maat door de kerk, over de pleinen en naar de begraafplaats.

Om 14:30 kunt u in de kerk genieten van een concert van het kamermuziekensemble. In het kader van Nationale Orgeldag bespeelt de Zeister organist Willem H. Boog om 16:00 uur het orgel als afsluiting van zijn concertreeks van vandaag.

6. Pleinen Broedergemeente (Zusterplein 12)

De oorsprong van de Evangelische Broedergemeente ligt in het huidige Tsjechië. Hier leefde in de 14^e eeuw de kerkhervormer Johannes Hus. Hij belandt in 1415 in Praag op de brandstapel. Zijn volgelingen vinden na jaren van vervolging onderdak bij graaf Von Zinzendorf in Saksen. Hier wordt in 1722 de kolonie Herrnhut (onder de hoede van de Heer) gesticht. Om zendelingen op te leiden wordt een extra vestiging dichterbij zee gezocht. De keuze valt daarbij op Nederland. Vanwege de ligging aan de kust, maar ook vanwege de godsdienstige verdraagzaamheid en de vele handelsrelaties met overzeese gebieden. Plezierige bijkomstigheid is dat Slotheer Cornelis Schellinger ook begunstiger is van de Broedergemeente. Hij geeft halverwege de 18^e eeuw toestemming voor de bouw van huizen op de terrein vóór Slot Zeist.

Voor Zeist heeft de Broedergemeente grote betekenis gehad. Tot hun komst was Zeist een agrarisch dorp. De nijverheid op de pleinen zorgde voor groei en allure. De kwaliteit van het werk was internationaal bekend: de vrouw van Napoleon, tsaar Alexander I en het Nederlandse koningshuis waren klant.

Vanuit de kerk verzorgen gidsen van de Evangelische Broedergemeente doorlopend rondleidingen op maat door de kerk, over de pleinen en naar de begraafplaats.

7. Begraafplaats Broedergemeente (Zinzendorflaan 2)

Toen de Hernhutters zich in het midden van de 18^e eeuw in Zeist gevestigd hadden was het onvermijdelijk dat er iemand als eerste stierf. Het werd Anna Hasselman, een jong meisje. Slotheer Cornelis Schellinger gaf toestemming om haar te begraven aan de rand van een vijver in zijn 'voortuin'. Dit werd het begin van de huidige begraafplaats, de oudste buitenbegraafplaats van Nederland. Volgens de Broedergemeente is iedereen gelijk. Dat idee komt terug in de begraafplaats. Alle stenen liggen en zijn sober. Aan de ene kant liggen de mannen (broeders) en aan de andere kant de vrouwen (zusters).

In de eerste jaren was er nog geen officiële toestemming voor het begraven. Broeders gingen in die jaren dan ook erg voorzichtig te werk om geen opschudding te veroorzaken. De kist werd in kleine kring begraven, terwijl de gemeente achterbleef in de kerk en doorging met zingen. Uiteraard gaf dit 'stille begraven' tegenstanders van de toestemming een extra aanleiding om te ageren. De Broedergemeente zou haar doden in het holst van de nacht begraven en daarbij geen vreemdelingen toelaten...

Vanuit de kerk verzorgen gidsen van de Evangelische Broedergemeente rondleidingen op maat door de kerk, over de pleinen en naar de begraafplaats.

8. Oude Kerk

De toren van de Oude Kerk is veruit het oudste gebouw van Zeist. Het huidige gotische uiterlijk dateert uit ca. 1500, maar de tufstenen binnenkant uit de 12^e eeuw is aan de buitenkant nog steeds zichtbaar. Nog vroeger moet op deze hoger gelegen plek een oud-germaanse dingplaats zijn geweest, de plaats van de volksvergadering, rechtszaken en godsdienstige plechtigheden. In de Middeleeuwen was de Oude Kerk van Zeist van groot belang in de regio. Het was zelfs zo dat een nieuwe bisschop van Utrecht, één van de belangrijkste personen in het land, voor zijn inhuldiging eigenhandig de kerkklok in Zeist moest komen luiden om zo het wereldlijk gezag over zijn gebied te aanvaarden. (Het kerkelijk gezag kreeg hij in de Dom van Utrecht.) Dit gebeurde o.a. in 1496, 1517 en 1524.

In 1798 werd de toren onteigend door de Staat om deze te gebruiken voor militaire functies (uitkijkpost), het bij elkaar roepen van mensen (alarmklok), als schuilplaats voor de bevolking bij hoog water en om de vlag uit te steken. Ook was de regering van plan om semaforen op de toren te plaatsen zodat boodschappen konden worden doorgeseind van Amsterdam naar Parijs. Zo'n 60 jaar later kon de kerk de toren weer terugkrijgen, maar zag daar vanaf. Heel verstandig, want het onderhoud is sindsdien voor rekening van het gemeentebestuur. Gelukkig heeft het gemeentebestuur daar één plezierige functie voor teruggekregen. De toren is namelijk jarenlang gebruikt voor het ophangen van de brandslangen.

In de kerk zelf bevindt zich de grafsteen van Lodewijk van Nassau-Odijk, de zoon van de bouwer van Slot Zeist. Lodewijk is de enige Slotheer die in de Oude Kerk is begraven. In de kerkvloer zijn ook resten van andere zerken te ontdekken. Deze zerken gingen stuk in het Rampjaar 1672 toen het leger van de Franse koning Lodewijk XIV in de kerk logeerde. De soldaten stookten vuren op de zerken en tegen die hitte bleken de stenen niet bestand.

De kerkdeuren staan vandaag voor u open tussen 11:00 en 16:00 uur. Er is een expositie ingericht en gidsen van de Oude Kerk en Gilde Zeist staan klaar om al uw vragen te beantwoorden. Speciaal voor Open Monumentendag mag u vandaag de toren beklimmen. Vanaf 16 jaar en uiteraard op eigen risico.

9. Nieuwe Muziekschool Rietveld (Henriëtte van Lijndenlaan 6-8)

Een plek die jarenlang voor plezier heeft gezorgd en nog een echte Rietveld ook: de voormalige muziekschool. Dit gebouw met twee woningen is gerealiseerd in 1931-1932 in opdracht van G. ten Doesschate en F. van de Meyden. Ze lieten de muziekschool bouwen om de cultuur in Zeist te bevorderen, een beleggingsobject te hebben en om Rietveld aan het werk te helpen. Maar het is de vraag of hij er zelf veel plezier van had: "Plattegronden van de muziekschool heb ik niet meer, ten eerste omdat ze zo onbelangrijk zijn en ten tweede omdat die vent zo onbeschoft was, dat ik nooit meer iets van hem van doen wil hebben en liever het hele ding vergeet." Vermoedelijk bedoelde Rietveld met 'die vent' een van de directeurs van de muziekschool, die Rietveld na de oplevering bestookte met een litanie van klachten.

Na de periode als muziekschool hebben vanaf 1953 vele Zeistenaren hier het plezier van dansen ervaren bij dansschool Rettichini.

Het gemeentelijke monument is markant gelegen en heeft feitelijk drie gevels. Typische Rietveldelementen zijn een vanuit het gebruik opgezette plattegrond, veel glas en smalle stalen kozijnen.

Binnen herinnert weinig meer aan vroeger. Het pand is dan ook niet opengesteld. Maar de buitenkant is bijzonder genoeg om even langs te gaan.

10. Buitenplaats De Brink (Utrechtseweg 82)

Het witgepleisterde landhuis De Brink is gebouwd in 1856. Burgemeester Huydecoper liet dit huis bouwen voor zichzelf en koos voor een neoclassicistische stijl. Opvallend is de ligging van het huis, iets verhoogd en onder een hoek met de weg. Daardoor is een zichtas ontstaan op de voormalige historische Brink en de daar tegenover gelegen

buitenplaats Schaerweijde. De Huydecopers bewoonden het landgoed tot 1922 waarna de familie van Beuningen er de scepter zwaaide. De laatste van Beuningen overleed in 1967. Het huis dient nu als kantoor.

De Brink ligt in een afwisselend park waarin zowel elementen van de oorspronkelijke formele aanleg als van de latere Engelse landschapsstijl zijn te herkennen. De beide toegangshekken (Brinkweg en Utrechtseweg) zijn evenals de parkaanleg Rijksmonument.

Het landhuis en de oude boerderij zelf zijn vandaag niet toegankelijk. Het park en de kinderboerderij wel. Om 11:00 uur opent wethouder Catsburg de vernieuwde wandelroute over het landgoed bij de ingang van park De Brink t.h.v. de Brinkweg. U bent daarbij van harte welkom. Aansluitend verzorgt de Werkgroep Natuurlijk Zeist-West een excursie met aandacht voor natuur en cultuurhistorie. Na afloop kunt u op het terrein van de kinderboerderij gebruik maken van het horecapunt.

11. Boerderij De Brink (Kroostweg 7)

Boerderij De Brink staat op historische grond. In de middeleeuwen stond hier het administratiekantoor van de Bisschop van Utrecht. Hier moesten de boeren betalen voor het gebruik van de grond. Dat gebeurde op de oorspronkelijke Brink, het driehoekige grasveld t.h.v. de Brinkweg.

De huidige boerderij behoorde vele jaren bij buitenplaats De Brink en werd gebouwd in 1867. Dat jaartal staat met sierankers op de gevel aangegeven.

De boerderij en de weilanden zijn in 1971 door de gemeente gekocht voor 390.000 gulden. Blijkens een artikel in de Zeister Nieuwsbode van 21 augustus 1959 was de boerderij in de jaren '50 nog volop in bedrijf. Er waren weiden, hooiland, een boomgaard en een moestuin. De levende have bestond uit 2 paarden en een veulen, 9 varkens, 4 pinken, 6 kalveren, 54 kalkoenen en 13 koeien. Sinds 1983 is er een kinderboerderij gevestigd. Zo wordt de geschiedenis van de boerderij levend gehouden en heeft ook de huidige generatie er plezier van.

Het landhuis en de oude boerderij zelf zijn vandaag niet toegankelijk. Het park en de kinderboerderij wel. Om 11:00 uur opent wethouder Catsburg de vernieuwde wandelroute over het landgoed bij de ingang van park De Brink t.h.v. de Brinkweg. U bent daarbij van harte welkom. Aansluitend verzorgt de Werkgroep Natuurlijk Zeist-West een excursie met aandacht voor natuur en cultuurhistorie. Na afloop kunt u op het terrein van de kinderboerderij gebruik maken van het horecapunt.

12. Poortje Kersbergen (tuin hoek Utrechtseweg/Tesselschadelaan, ingang hek Utrechtseweg)

De eigenaren van de tuin met het poortje van Kersbergen en de duiventoren van Ma Retraite hebben ons benaderd met het aanbod om hun monumenten open te stellen. Een groter plezier voor organisatoren is nauwelijks denkbaar.

Het poortje van Kersbergen is het enige bovengrondse restant van de drie middeleeuwse versterkte huizen in Zeist ('t Huys te Zeist, Blikkenburg en Kersbergen). Bij de sloop van Kersbergen in 1934 stond het poortje al apart naast het huis op het huidige Kersbergenplein. Aannemer Zijlstra kocht het op en plaatste het in zijn eigen tuin. Het poortje is uit 1633, de tijd van de renaissance met speklagen en sluitstenen.

Vandaag bent u welkom in de tuin om het poortje en de toren van heel dichtbij te bekijken. Het hek aan de Utrechtseweg t.h.v. de Tesselschadelaan is open. Let u op het spandoek van Monumentendag en pas op voor fietsers.

13. Duiventoren Ma Retraite (tuin hoek Utrechtseweg/Tesselschadelaan, ingang hek Utrechtseweg)

De eigenaren van de tuin met het poortje van Kersbergen en de duiventoren van Ma Retraite hebben ons benaderd met het aanbod om hun monumenten open te stellen. Een groter plezier voor organisatoren is nauwelijks denkbaar.

De duiventoren is het enige restant van de portierswoning van buitenplaats Ma Retraite. Deze woning werd gebouwd in 1898. In 1960 volgde de afbraak, waarbij alleen de traptoren bleef staan en verbouwd werd tot duiventoren. De toren bezat vroeger een klokkenstoel met luidklok, waarmee het personeel gewaarschuwd kon worden.

Vandaag bent u welkom in de tuin om het poortje en de toren van heel dichtbij te bekijken. Het hek aan de Utrechtseweg t.h.v. de Tesselschadelaan is open. Let u op het spandoek van Monumentendag en pas op voor fietsers.

14. Watertoren (Bergweg 24)

Tijdens de cholera-epidemie van 1866 werd het belang van schoon drinkwater onmiskenbaar aangetoond. Dat besef gaf een impuls aan de aanleg van meer waterleidingnetten en bijbehorende watertorens. De meeste watertorens hadden twee functies: ze bevatten een reservoir aan schoon water én ze zorgden tegelijkertijd voor een permanente druk op het leidingnet, waardoor er altijd water uit de kraan kwam. Tegenwoordig vinden we dat heel normaal, maar in de 19e eeuw betekende het een enorm plezierige ontwikkeling.

De watertoren van Zeist is gebouwd in 1896 in opdracht van de Utrechtse Waterleiding Maatschappij voor 28.786 gulden. De architectuur is vergelijkbaar met die van de toren in Utrecht (Lauwerhof) en Baarn en heeft kenmerken van de neorenaissance. De poort van het hekwerk is nog origineel. Boven de deur zit de eerste steen, gelegd door de toenmalige burgemeester Clotterbooke Patijn.

In 2011 is de watertoren door Vitens verkocht aan de familie Van Drie van de gelijknamige rijschool er tegenover. Er bestaan plannen om een deel van de toren in te richten als ontmoetingsruimte. U bent vandaag welkom om het gebouw te bekijken en (op eigen risico) naar boven te klimmen. De familie Van Drie is persoonlijk aanwezig voor al uw vragen. In de toren is een kleine expositie ingericht én een horecapunt. Een vrijwillige bijdrage voor het onderhoud van de toren wordt op prijs gesteld.

15. Oude Begraafplaats (Bergweg 21-23)

Tot in de 19e eeuw werd men rond en in de kerk begraven, liefst zo dicht mogelijk bij het altaar. Begraven buiten stad en dorp gebeurde enkel bij misdadigers of ongedoopte kinderen.

Al in de 17^e eeuw leidde dit tot ruimtegebrek, want graven werden nooit geruimd. Bovendien verzakten vloeren door het herhaald oplichten van stenen en sloten grafstenen steeds minder op elkaar aan. Het gevolg was dat kerken soms vervuld waren van stank, zeker in de warme zomermaanden.

Tegen het einde van de 18^e eeuw gingen er steeds meer stemmen op om voortaan buiten de bebouwde kom te begraven. Men had inmiddels ook ontdekt dat dat hygiënischer was. Toch duurde het tot 1829 voordat koning Willem I een verbod uitvaardigde op begraven in de kerk.

In Zeist leidde dat tot de aanleg van deze begraafplaats op een plek die destijds dus volledig buiten de bebouwing lag. Tot in de jaren 60 van de 20^e eeuw is hier begraven. In vak A liggen grafkelders van belangrijke buitenplaatseigenaren als Huydecoper en Pauw van Wieldrecht. Maar ook de dames Walkart, Johannes Montauban en Willem Pijper hebben hier hun laatste rustplaats.

Vrijwilligers van de Oude Begraafplaats zijn vandaag tussen 11:00 en 16:00 uur aanwezig. Om 12:00 en 14:00 geven zij een bijzondere rondleiding over de begraafplaats. Wist u dat u ook buiten Monumentendag van harte welkom bent? Het hek is dagelijks voor u geopend. Ook als u tijdens uw lunchpauze alleen maar even wilt genieten van deze plezierige oase van rust.

16. Poortgebouw Oude Begraafplaats (Bergweg 21-23)

De tekst op het poortgebouw verwijst naar het standsverschil in het aardse leven dat bij de dood wordt weggenomen: "De kleine en de groote is daar en de knecht vrij van zijnen heer." Voor velen in het Zeist van de 19^e eeuw een plezierig vooruitzicht...

Het linkerdeel van het poortgebouw was tot 1898 doodgravershuis. Daarna werd het jarenlang een wachtkamer. Nu vergadert de stichting Oude Begraafplaats er. Het rechterdeel fungeerde als baarhuis en is nu expositieruimte met een 'baar' als prominent meubelstuk.

De gevel van het poortgebouw bevat allerlei symbolen: een staartbijtende slang (cyclus van leven en dood), omlaag gerichte brandende fakkels (gedoofd leven en tegelijkertijd wederopstanding), een gevleugelde zandloper (de tijd vliegt) en vlinders (onsterfelijke ziel).

In de poort bevinden zich drie offerblokken van de drie Zeister armencolleges. Ze zijn gemaakt nadat in 1904 de bus met inhoud van de hervormde diaconie was gestolen. De hervormde diaconie wilde een eigen exemplaar. De beide andere colleges hebben er eentje gezamenlijk laten maken, iets simpeler. Let op het fossiel van van een slakje rechtsvoor op het linkerblok.

Vrijwilligers van de Oude Begraafplaats zijn vandaag tussen 11:00 en 16:00 uur aanwezig. Om 12:00 en 14:00 geven zij een bijzondere rondleiding over de begraafplaats. Wist u dat u ook buiten Monumentendag van harte welkom bent? Het hek is dagelijks voor u geopend. Ook als u tijdens uw lunchpauze alleen maar even wilt genieten van deze plezierige oase van rust.

17. De Klinker (Markt 1)

Eerlijk is eerlijk: de meningen over het pand De Klinker zijn al sinds de bouw verdeeld. Maar bijzonder is het in elk geval. Dat maakt de huidige discussie ook zo interessant: renoveren of vervangen?

Zeker is dat heel veel Zeistenaren al jaren veel plezier in dit gebouw beleven. In de bibliotheek, in de muziekschool, in het theater en nog veel meer. De briljant gevonden naam 'De Klinker' past nog steeds.

Let trouwens op de stenen punt aan het balkon boven de winkel op Voorkeuvel 23, een subtiele tegenhanger van De Klinker aan de overkant.

Idea, hoofdgebruiker van De Klinker, gaat tijdens Monumentendag met bezoekers in gesprek over de bijzondere architectuur, de rol en de toekomst van het gebouw. Maar ook over hoe we in de loop der jaren soms anders tegen architectuur aankijken. Op het naastgelegen Emmaplein brengen Shantykoren u terug naar vervlogen tijden.

18. Walkartpark

Het Walkartpark was vroeger de overtuin van de dames Walkart. Zij woonden op de plek waar nu het voormalige postkantoor staat. Toen de laatste zus in 1904 kinderloos stierf, werd de overtuin geschonken aan de gemeente Zeist onder voorwaarde dat er een openbaar park van zou worden gemaakt voor het plezier van de inwoners van Zeist. Het gemeentebestuur gaf opdracht aan tuinarchitect Copijn om dit park te ontwerpen. Sommige bomen van nu stammen nog steeds uit die tijd.

Toen het gemeentehuis kort daarna werd gepland op het Rond moest toestemming worden gevraagd aan de erven Walkart, omdat het immers afweek van de bestemming 'park'. Dat lukte. De poffertjeskraam Parklust probeerde jarenlang een vergelijkbare ontheffing te krijgen voor een permanent bouwwerk, maar die is nooit tot stand gekomen. Daarom moest de kraam elk najaar worden afgebroken om pas tegen het voorjaar weer te verschijnen.

U kunt op eigen gelegenheid rondwandelen in het Walkartpark, een groen rustpunt middenin het centrum van Zeist.

19. Pijperhuis (2^e Hogeweg 12)

Zeist kent zowel een Willem Pijperlaan als een Willem Pijperplein. Toch zullen veel mensen hem niet direct kunnen plaatsen. Zonde, want Willem Pijper wordt gerekend tot de belangrijkste Nederlandse componisten uit de eerste helft van de 20e eeuw.

Willem wordt op 8 september 1894, dus vrijwel exact 125 jaar geleden, geboren op 2e Hogeweg 28. Dat pand wordt in 1909 verbouwd en uitgebreid met huisnummer 30 waar Willems vader een behangerij, stoffeerderij en beddenmakerij heeft.

Op de gevel (tegenwoordig 2e Hogeweg 12) bevindt zich een plaquette over Willem Pijper. Typisch zo'n bezienswaardigheid waar u mogelijk al tientallen keren bent langsgereden zonder het te zien. Vandaag kunt u dat veranderen.

20. Christiaan Huygenstheater (Wilhelminalaan 22)

Een verborgen parel in Zeist: het Christiaan Huygenstheater, genoemd naar de man die in 1659 de toverlantaarn uitvond.

De toverlantaarn kan worden beschouwd als het hoogtepunt van vele vormen van optisch plezier waartoe ook kijkdozen hoorden. De toverlantaarn maakte het mogelijk om een groter publiek tegelijkertijd te vermaken en dat leidde tot een zegetocht door Europa en later in de overzeese gebieden. Tot halverwege de 20^e eeuw werden voorstellingen gegeven, meestal met een explicateur ('verteller') en levende muziek.

Na de komst van de film neemt de belangstelling voor de toverlantaarn af. In het Christiaan Huygenstheater wordt de herinnering levend gehouden en geprobeerd om de sfeer van vroeger op te roepen. Zo wordt gebruik gemaakt van authentieke lantaarns, platen, verhalen en muziekstukken uit de 19^e eeuw.

Tijdens Monumentendag krijgt u de kans om een voorstelling te beleven. U bent welkom om 11:00 en om 13:00 uur. Verbaast u zich over de verbluffende techniek van 150 jaar geleden. Een tipje van de sluier wordt opgelicht in de kleine expositie in de foyer, maar veel wordt aan uw eigen vernuft overgelaten. Al kunt u zo nodig na afloop uw vragen stellen aan de explicateur Elisabeth Waagmeester-Wagenaar.

21. Zeister Bosch (Jagersingel 15)

Tot ver in de 19^e eeuw bestond het leven van veel mensen uit werken, slapen en op zondag naar de kerk. Vrije tijd was een onbekend begrip. Dat veranderde toen tijdens de industrialisatie werktijden werden ingekort en ontsluitingen via trein en tram een vlucht namen. Mensen kregen de kans om op stap te gaan en dat was heel plezierig.

Het Zeister Bosch, dat oorspronkelijk enkel was aangelegd als productiebos, werd een echte toeristische trekpleister. Vanaf het station aan het eind van de Slotlaan liep je er zo naar toe. Om extra mensen van buiten Zeist te lokken werden allerlei attracties toegevoegd.

In 1926 werd de Bisonstal gebouwd. Een jaar later schonk de heer Blaauw uit 's Graveland twee bizon (Jupiter en Juno) aan Zeist. Gezien het aantal nakomelingen hadden ze het erg plezierig met elkaar. Zeist heeft zelfs eens een felicitatiekaart ontvangen van de voormalige Duitse keizer Wilhelm I bij de geboorte van weer een kleine bizon. Helaas ging de kudde aan inteelt ten onder. De laatste bizon stierf in 1939. Het oorspronkelijke toegangshek is in de zuidhoek nog aanwezig.

Het Hertenkamp is ontstaan in 1935 toen de boskwekerij op deze plek werd omgevormd. Er werden 14 herten geplaatst, geschonken door de burgerij van Zeist.

Het kamp met de maneschappen is het restant van het dierenpark dat eigendom was van dhr. Kolfschoten, pachter van het Jagershuys. Het park werd in 1932 geopend met dieren als kangoeroes, beren, flamingo's en dwerggeiten. In de Tweede Wereldoorlog zijn de dieren allemaal afgemaakt. Na de oorlog heeft de familie Kolfschoten een manenschaap geschonken. De gemeente Zeist heeft er eentje bijgekocht en hen samen geplaatst in het terrein rond de steenbokkenrots van het voormalige dierenpark.

Het Jagershuys zelf is het voormalige jachthuis van Beek en Royen uit 1836 en een voorbeeld van de Engelse neogotiek. Het pand is lang gebruikt als boswachterswoning, maar sinds 1932 een uitspanning met de naam Jagershuys. Het ligt in de as van een 18^e eeuwse bospad.

Meer recent zijn bijvoorbeeld een trimbaan en (in 1978) de Boswerf toegevoegd. Zo blijft het Zeister Bosch steeds opnieuw boeien. Tijdens Monumentendag kunt u om 11:00 uur mee vanaf het Jagershuys met de rondleiding van 't Gilde langs de hoogtenpunten in het bos.

22. Stationsgebouw Den Dolder (Dolderseweg 148)

Iets meer dan 100 jaar geleden was Den Dolder nog een gehucht. Dat veranderde met de vestiging van zeepfabriek De Duif (op het huidige Remiaterrein) en de komst van de Willem Arntsz Hoeve. Daardoor ontstond ook de behoefte aan een echt station. Den Dolder had sinds 1895 al wel een halteplaats, maar dat was weinig meer dan een aarden wal.

Het huidige eilandstation met stationsgebouw stamt uit 1914. Tegenwoordig is het in gebruik bij DenDolderCS dat mogelijkheden aanbiedt als flex-, vergader- en netwerkplek. Het in chaletstijl gebouwde pand heeft een zadeldak, gedekt met rode pannen, en een groot dak overstek dat op forse consoles rust. De gevels hebben een gemetselde plint met daarboven een lange, aaneensluitende rij vensters. Het achter het stationsgebouw gelegen vierkante dienstgebouw, lijkt in uiterlijk op het stationsgebouw. De gemetselde plint is hoger, de vensters zijn kleiner en tussen de vensters zitten houten panelen. De voor en achtergevels van beide panden hebben een topgevel met een latjesbetimmering. De kleur van het verfwerk is recentelijk aangepast aan de oorspronkelijke kleurstelling.

In het stationsgebouw is voor de reizigers nog een wachtkamer die met een klein café is gecombineerd. De ruimte van de oude loketten en het kantoor van het pand zijn aangepast voor flexibele werkplekken. In het kantoorgedeelte is de oorspronkelijke hardstenen schouw met een betegelde achterwand nog aanwezig. In de segmentboogvormige toeg van de schouw is het logo van de Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij aangebracht.

Tijdens Monumentendag is het station tussen 11:00 en 16:00 uur geopend. U kunt er een korte film en een expositie bekijken. Ook is er koffie/thee met wat lekkers.

Vanaf het station vertrekt om 14:00 uur een rondleiding van 't Gilde richting de Willem Arntsz Hoeve. De Willem Arntsz Hoeve staat symbool voor nieuwe opvattingen in de psychiatrie aan het begin van de 20^e eeuw. Hierin stonden arbeidstherapie en contact met de natuur voorop en kregen patiënten een plezieriger leven dan voorheen in de zogenaamde dolhuizen.

23. Geheerzaal (Dolderseweg 164, achter hoofdgebouw)

De Willem Arntsz Hoeve staat symbool voor nieuwe opvattingen in de psychiatrie aan het begin van de 20^e eeuw. Hierin stonden arbeidstherapie en contact met de natuur voorop en kregen patiënten een plezieriger leven dan voorheen in de zogenaamde dolhuizen.

De Geheerzaal is gebouwd in 1911 en daarmee een van de oudste gebouwen op het terrein. Het ligt op de centrale as, achter het hoofdgebouw. Het pand was bestemd voor het plezier van patiënten, personeel en dorpsgenoten. Er vonden zang- en toneeluitvoeringen plaats en het was tevens bestemd voor het doen van godsdienstoefeningen. Later werd de geheerzaal voornamelijk gebruikt voor lichamelijke oefening.

Momenteel wordt de Geheerzaal gebruikt door Stichting P'Arts die letterlijk ruimte wil geven aan beeldende kunst. Dat doen ze ook tijdens Monumentendag tussen 11:00 en 16:00 uur met een expositie in de Geheerzaal. Er draait ook doorlopend een film van het Rozenhuis over de Willem Arntsz Hoeve van ca. 20 minuten.

24. Carré (Dolderseweg 164, eind centrale as)

De Willem Arntsz Hoeve staat symbool voor nieuwe opvattingen in de psychiatrie aan het begin van de 20e eeuw. Hierin stonden arbeidstherapie en contact met de natuur voorop en kregen patiënten een plezieriger leven dan voorheen in de zogenaamde dolhuizen.

Het gebouw Carré heeft jarenlang gefunctioneerd als werkplaatsgebouw van de Willem Arntsz Hoeve met ruimtes voor timmer- en schilderwerk, een mattenmakerij, een cartonnageafdeling, een wasserij en een kleermakerij. De grote ramen herinneren nog aan deze functies. De naam verwijst naar de carrévorm van het gebouw dat stamt uit 1937. Het Carré bestaat uit een complex dat aan drie zijden een binnentuin omsluit.

Tegenwoordig wordt het Carré o.a. gebruikt door kunstenaars Koen en Dees Wilgehof-Sodaar. Zij begonnen hier in 2016 aan een uniek project, waarbij ze een honderd jaar oude vleugel omtoerden tot een kunstwerk, zonder afbreuk te doen aan het instrument. Het idee erachter was eenvoudig: muziek en kunst verbinden. Wanneer je samen luistert naar muziek, of samen muziek maakt, kijkt naar kunst en in gesprek raakt kom je er vanzelf achter dat je meer op elkaar lijkt dan je denkt. De kleurrijk beschilderde vleugel is tijdens Monumentendag te bezichtigen én te bespelen. Daarmee past het gebouw zeker tussen de andere plekken van plezier op deze Monumentendag.

25. Wandkleed Den Dolder (hoek Boswijklaan-Ramaerlaan)

Den Dolder bezit een uniek wandkleed uit 1981, gemaakt door 12 tot 14 moeders van kinderen van de voormalige Hazenboschschool. Zij maakten van lappen en wol binnen een schooljaar een 'luchtopname' van het toenmalige Den Dolder. Het wandkleed is maar liefst 4 meter lang en 2 meter hoog. Het werd aangeboden ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de school.

De moeders werkten er met veel plezier een jaar lang aan. Samen maakten zij het ontwerp van de plattegrond van Den Dolder in die tijd. Een plattegrond met alle gebouwen, huizen, wegen en natuurlijk ook het groen, het station, de spoorlijn en de school waarvoor het kleed bestemd was. Een uniek tijdsbeeld dus: je kunt goed zien wat er toen al was en wat er in de tussentijd verdwenen is of is bijgekomen. Het is met recht een historisch kunstwerk te noemen. Den Dolder heeft haar eigen Tapijt van Bayeux.

De Hazenboschschool is inmiddels gesloopt. Op de plek staat nu het appartementencomplex Hazenbosch. In samenspraak met de bewoners ontstond het idee om het tapijt op te hangen in de vide op de eerste etage. Zo blijft het niet alleen behouden, maar is het ook weer te bewonderen door bewoners én bezoekers.

U bent tijdens Monumentendag meer dan welkom tussen 12:00 en 14:00 uur. Anneke Lasterie, één van de maaksters, is dan zelf aanwezig voor een persoonlijke uitleg.

26. Het Lokaal (Oude Postweg 137)

Tijdens de hoogtijdagen van het Franse legerkamp in 1804 en 1805 vestigden avonturiers zich in de buurt van de soldaten. Ze hoopten iets te verdienen aan de Fransen, maar ook aan de bezoekers uit de omgeving die kwamen kijken naar de spectaculaire oefeningen op de Zeister heide. Na het vertrek van de Fransen bleek dat nauwelijks te doen en volgden jaren van bittere armoede.

Tegenwoordig is Austerlitz onderdeel van de gemeente Zeist, maar met een eigen identiteit waarbij de inwoners zichzelf hebben georganiseerd om elkaar op allerlei manieren te helpen. Een plezierig vooruitzicht als je ouder wordt.

Tijdens Monumentendag kunt u om 13:00 en 15:00 uur mee met een rondleiding van Lokaal Austerlitz langs de hoogtepunten van het dorp. Het startpunt is Het Lokaal, de voormalige katholieke kerk én bakermat van veel activiteiten in het dorp. Tussen 11:00 en 16:00 uur is daar bovendien aandacht voor het toppunt van plezier voor velen: carnaval. De (opgeheven) vereniging De Pompeliers geeft een kijkje in haar roemruchte historie.

Speciale activiteiten bij de monumenten

Op tijd:

- 10:00 uur: opening Open Monumentendag (Kerk Broedergemeente)
- 11:00 uur: rondleiding gemeentehuis
- 11:00 uur: excursie over landgoed De Brink
- 11:00 uur: toverlantaarnvoorstelling in het Christiaan Huygenstheater
- 11:00 uur: rondleiding door het Zeister Bosch vanaf het Jagershuys
- 12:00 uur: rondleiding achter de schermen van Figi
- 12:00 uur: rondleiding over de Oude Begraafplaats aan de Bergweg
- 12-14 uur: wandkleed Den Dolder (hoek Boswijklaan-Ramaerlaan)
- 13:00 uur: filmvertoning over de Haven van Zeist in Figi
- 13:00 uur: toverlantaarnvoorstelling in het Christiaan Huygenstheater
- 13:00 uur: rondleiding door Austerlitz
- 14:00 uur: rondleiding gemeentehuis (inclusief beiaardier)
- 14:00 uur: rondleiding achter de schermen van Figi
- 14:00 uur: rondleiding over de Oude Begraafplaats aan de Bergweg
- 14:00 uur: rondleiding vanaf station Den Dolder naar de WA Hoeve
- 14:30 uur: kamermuziekensemble in de kerk van de Broedergemeente
- 15:00 uur: filmvertoning over de oude wegen naar Zeist in Figi
- 15:00 uur: rondleiding door Austerlitz
- 16:00 uur: orgelconcert Willem H. Boog (kerk Broedergemeente)

Doorlopend (11:00-16:00 uur):

- Expositie 'De mens onder de ambtsketen' in het gemeentehuis
- Expositie 'Topstukken en het hotelzilver van Figi' in Figi
- Expositie 'Muziek in Zeist' in het Hernhutterhuis
- Rondleiding door de Broederkerk, over de pleinen en over de begraafplaats vanuit de kerk van de Broedergemeente
- Expositie in de Oude Kerk
- Rondleiding in de Oude Kerk (inclusief beklimming toren)
- Expositie in het poortgebouw van de Oude Begraafplaats aan de Bergweg
- In gesprek over de architectuur, de rol en de toekomst van De Klinker
- Shantykoren bij De Klinker op het Emmaplein
- Expositie met filmvertoning in het stationsgebouw van Den Dolder
- Expositie P'Arts met filmvertoning in de Geheerzaal van de WA Hoeve
- Kunstproject in het Carrégebouw van de WA Hoeve
- Expositie over carnavalsvereniging De Pompeliers in Het Lokaal